

SPRÁVA NÁRODNÍHO PARKU
ČESKÉ ŠVÝCARSKO

DROBNÉ PAMÁTKY v Českém Švýcarsku

Hraniční značky na Semmelsteinu u České silnice

Mezník stabilního katastru, 1831, Jetřichovice

Erb rodu Vartenberků ze 16. stol., Zadní Jetřichovice

Úvod

V lesích Českého Švýcarska a v obcích po jeho okraji čeká na vaši pozornost řada drobných památek. Vznikaly z rozličných důvodů a jedna od druhé se od sebe liší i svým výtvarným ztvárněním - prosté, někdy až neobratné rytiny ve skalách střídají výpravná sochařská i malířská díla. Jejich hodnotu však uměleckými měřítky posuzovat nelze; spočívá především v příběhu, který je v nich utajen, v ozvláštnění krajiny a v emocích, které v lidech dokáží vyvolat. Pokud drobné památky okouzly i vás, milí návštěvníci, snad uvítáte naše kratičké seznámení s některými z nich...

Reliéf luno, pravděpodobně ze 16. stol., Tetřeví stěny u Hřenska

Památky právního charakteru

Nejpočetnější skupinu tvoří památky právního charakteru, mezi nimi pak především hraničníky. Až do 19. století neexistovaly žádné normy, které by přesně určovaly jejich podobu; přesto se na meznících obvykle vyskytuje symbol kříže. Nejčastěji se v krajině setkáte s mezníky stabilního katastru. V oblasti Českého Švýcarska probíhalo kartografické zaměřování v 30. letech 19. století, proto mají hraničníky ustálený obsah sdělení - tlapatý kříž s pořadovým číslem a téměř vždy rok mapování. Velikost písma a volba způsobu záznamu (samostatný mezník, či rytina ve skále) již byla ponechána na vůli kameníka. Kromě mezníků stabilního katastru se v lesích častěji vyskytuje i skupina mezníků, nazývaných kdysi „Lagernummer“, s ustálenou podobou: ondřejský kříž a číslo stanoviště; sloužily pro orientaci lesníků v polesí. Mimo tyto početné skupiny zůstalo v krajině roztroušeno mnoho jiných hraničníků, jejichž původ se hledá velmi obtížně. Od vymezení hranic soukromých pozemků či dlouhodobě pronajatých ploch (tzv. räumichtů) od vrchnosti až například k označení úseku břehů s právem rybolovu. K nejstar-

Riedlův kříž mezi Růžovou a Srbskou Kamenicí

Ke kříži se váže pověst o dvou vranách, které usvědčily vrahy obchodníka Riedela z Markvartic, zabitého a oloupeného při zpáteční cestě domů ze Saska. Dva bratři tehdy přepadli obchodníka v lese za Růžovou. Když Riedel umíral, vykřikl na letící ptáky: „Vy vrány, buďte mými svědky!“ Po vraždě se viníci zúčastnili svatby v rodině oběti a když jim nad hlavami prolétly dvě vrány, prokřikli se: „Hle, Riedelovi svědci.“

Mezník zv. Lagernummer

Stübelhannesův kříž
u Studeného

ším a nejuprávnějším památkám tohoto druhu patří zemský hraničník u Zadních Jetřichovic – vysekaný reliéf erbu Vartenberků ze 16. století. K právním památkám náleží i objekty spojené s trestním soudnictvím, tzv. smírčí kříže. Drobné kamenné monolitické kříže mají svůj název odvozený od středověkého způsobu řešení vážných trestních provinění. Došlo-li k usmrcení člověka, existovala až do 16. století možnost dohodnout se s žalobcem a odčinit vinu mimosoudní cestou splněním řady podmínek: zaplacením odškodného, vykonáním kající pouti, věnováním vosku do kostela, odsložením stanoveného počtu zádušních mší a kromě toho někdy i vybudováním kamenného kříže na místě skonu. Kamenné kříže, které lze dnes v Českém Švýcarsku ještě spatřit, jsou však již mladšího data – Riedlův kříž mezi Srbskou Kamenicí a Růžovou, Dietzeho kříž na Novém Světě u Růžové, Engelův kříž v Brtníkách i Stübelův pod osadou Studený patří již do kategorie pietních památek.

Klingebeckův kříž u Hel

Sloup sv. Antonína
u osady Kopec

Mezník zv. Lagernummer

Stübelhannesův kříž
u Studeného

Pietní památky

Z pohledu důvodů, pro které památky v krajině vznikaly, patří pietní k těm s nejmotivnějším nábojem. Náhlá smrt člověka, která vyburcovala v pozůstalých potřebu zakotvit vzpomínku na neštěstí, nechala vzniknout např. Stormovu pomníčku v roklí Königsteichgrund u Jetřichovic. Roku 1855 zde zahynul sedmiletý chlapec, který zabloudil v lese při hledání borůvek. Sloup sv. Antonína u osady Kopec zase upomíná na smrt mlynáře Johanna Zimmera, který se roku 1707 zranil při lámání kamene na žernov v blízkém lomu. Velká bolest může být utajena i v zcela nenápadných pomníčkách. V Malinovém dole u Hřenska zůstala po dobrovolném odchodu mileneckého páru ze světa při válečné mobilizaci pouze neobratná rytina kříže a iniciály. Jen některé pietní pomníčky byly postaveny jako díkůvzdání (ex voto) za šťastné překonání nebezpečí... Renetův kříž pod Vysokou Lípou, jako poděkování za záchranu malého Karla, zachráněného po pádu ze skály do řeky před utonutím, dřevěný Klingebeckův kříž u Hel – dík za zázračné uzdravení prostřelené nohy panského myslivce.

Rysý kámen ve Velkém kozím dole

Trpasličí skála u Rynartic
Skalní reliéfy z 3. čtvrtiny 19. století zobrazující pověst o pomoci skrýt-ků staré chudačce Ritschelové, zaklíněné po pádu do skalní trhliny.

Vlčí deska, katastr zaniklé obce
Zadní Doubice

Dianina rokle u Mezní Louky
Jedna z desek vysekaných ve skále, s vepsanými verši revírnicka Albina Wächtera, které popisují krásu přírody a svítání v lese a končí zastřelením tetřeva.

Oslavné památky

Každý pomníček je vlastně zvláštním pamětním zápisem do kroniky krajiny; ty oslavné mnohdy zachycují důležité informace, které se leckdy nepodaří získat ani z archivních zpráv – např. jména a data budování cest či objektů. Dočteme se na nich i o mimořádných loveckých úspěších, jako např. na Vlčí desce u Zadních Dobic, vzpomínce na odstřel dvou vlků lesníkem Johannem Grohmannem roku 1640. Nejkrásnější lovecký pomníček stojí na saských hranicích ve Velkém kozím dole; myslivec Johann Gottfried Puttrich tu nastraženou pastí skolil roku 1743 rysa. Některé z oslavných pomníčků jsou již pouze citovým vyznáním zřizovatelů – např. básně o kráse místní krajiny a o kouzlu lovu na tetřeva, které roku 1863 vysekal v Dianině roklí u Hlubokého dolu revírnický ze Zadních Jetřichovic Albin Wächter. Snaha zhmotnit místní tradovanou pověst o pomoci trpaslíků chudé ženě v nouzi zas podnítila Eduarda a Ernsta Vaterovy k vytvoření přírodní scény příběhu – dnes známé jako Trpasličí skála u Rynartic.

Muka Johanky Michelové

Kaple sv. Prokopa
v Rynarticích

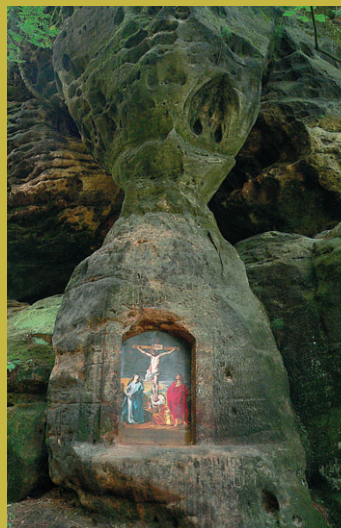
Sakrální památky

Nejrozmanitější a nejpůsobivější skupinu tvoří drobné sakrální památky – kříže, boží muka, obrázky ve skalách, kaple a sochy. Až na výjimky pocházejí převážně z 18. a 19. století. Část sloužila jako příležitostná zastavení k pobožnostem při procesích, cestě do vzdáleného kostela nebo k poutnímu místu, jako zbožné stanoviště pro modlitby o postním čase či jako svěbytný liturgický prostor, např. o dnech díkůvzdání. Třeba kaple sv. Prokopa u Rynartic byla vybudována obcí na Kostelní stezce roku 1886 a do konce 2. světové války k ní rok co rok mířilo o svátku sv. Prokopa procesí vzdát díky za přečkání silné bouře v noci z 3. na 4. července roku 1799. Jiné sakrální památky nezaostávaly jinou funkcí nežli funkcí pietní – například boží muka Johanky Michelové, dcerky jetřichovického kováře z roku 1819, která vyrostla na místě, kde dívka za bouřky zabil blesk. Zcela zvláštní fenomén představují památky vysekané ve skále; v Českém Švýcarsku byl zdejší lehce opracovatelný pískovec k tomuto účelu bohatě využíván. Krajina se tak během času promění-

Knyova kaple Posledního soudu u Jetřichovic

la ve svéráznou přírodní galerii, v níž bylo možné nalézt jak obrázky ve skále (např. obraz Ecce homo na cestě z Rynartic do Pavlínina údolí), tak i výklenkové kaple (za mnohé jmenujme např. Knyovu kapli Posledního soudu u Jetřichovic či Weidlichovu kapli Nejsvětější Trojice a kapli Zmrtvýchvstání Krista Na Potokách u Rynartic). Nejprostornější z nich byla kaple sv. Ignáce z 1. třetiny 19. století ve Všemilech, která vznikla vysekáním místnosti uvnitř skalního bloku; kromě oltáře v ní bylo dostatek prostoru pro několik řad lavic.

Výklenková kaple
Kalvárie v Jetřichovicích

Obraz Nejsvětější Trojice na
Třípackovém buku u Doubice

Instalace kříže na Křížovém vrchu
u Rynartic

Výklenková kaple Korunování
Panny Marie zv. Triefbartel
u České silnice mezi Vysokou
Lípou a Zadními Jetřichovicemi

Ochrana a obnova drobných památek

Památky v krajině – i ty, které jsou vysekané ve skalách – jsou zranitelné a bez pomoci člověka nevydrží věčnost. V minulosti se o ně pečovalo různě. Nejlépe bylo postaráno o mezníky; při každé revizi hranice kontrolovali majitelé jejich stav a poškozené buď opravili, nebo nahradili novými. Hůře bylo s ostatními památkami; starost o ně byla od počátku ponechána na dobrovolnosti soukromých osob. Jedinou výjimkou byla údržba drobných sakrálních objektů. Roku 1835 vydala biskupská konsistoř nařízení, podle kterého museli všichni faráři zpracovat soupisy všech křížů, soch a kaplí a pokusit se zajistit patronát nad jejich dobrým stavebním stavem. Usedlost člověka, který se dobrovolně uvázal k péči o sakrální zastavení, byla obestavěna věčným břemenem na věčné časy a ochrana zastavení přecházela s prodejem domu na kupce. Všechny nově vzniklé památky musely od stejné doby již mít svého majitele,

Reliéf Korunování Panny Marie z r. 1701 v Srbské Kamenici
Zastavení nechal vysekat mlynář Jacob Günther, pozdější majitel Starého mlýna v Jetřichovicích.

Instalace obrazu sv. Eustacha u lovecké chaty na Jedlině u osady Na Tokání

kteřý hradil všechny obnovy. Ani tato nařízení nedokázala ochránit všechny památky, a tak hodně záleželo na diplomatickém umění konkrétního faráře. Přesto řada objektů získala své patrony a jejich rodiny se o kříže a sochy staraly až do roku 1945. Po konci 2. světové války a odsunu obyvatelstva se péče vrátila zpět do starých kolejí, spoléhající jen na soucit a ochotu dobrovolníků.

Trvalo téměř půl století, než se uzdravil vztah novosedlíků ke svému domovu a okolí, a tím byl probuzen i zájem o historii a osudy zachovaných pomníků. V posledních letech se stále častěji odhodlávají jak jednotlivci, tak i spolky a státní instituce k záchraně drobných památek. Pozadu nezůstává ani Správa Národního parku České Švýcarsko; za krátkou dobu své existence dala znovu vzniknout několika již zničeným památkám: dřevěnému kříži Na Tokání, kříži s plechovou malovanou siluetou Krista na Zámeckém vrchu u Vysoké Lípy i obrazům sv. Eustacha u stejnojmenné lovecké chaty na Jedlině, sv. Huberta pod Vosím vrchem, Nejsvětější Trojice na Třípackovém buku

Kaple Vzkříšení Na Potokách, osazování nového obrazu

Portrét kněžny Marie Kinské na Mariině vyhlídce

u Doubic, Korunování Panny Marie ve výklenkové kapli u České silnice, sv. Jana Nepomuckého na Kamenné cestě u Rynartic a také obrazy ve skalní (tzv. Knově) kapli u Jetřichovic a v kapli Zmrtvýchvstání Krista Na Potokách. Kromě „resuscitace“ zaniklých památek nechala Správa NP i zrestaurovat některá stará torza – výpravná boží muka Rosiny Pohlové Na Potokách či sloupková boží muka u Dolského můstku.

Péče o krajinu a její minulost je investicí do budoucnosti – do vytváření kvalitního vztahu lidí ke svému domovu. Ani zákon o památkové péči či o ochraně přírody neochrání krajinu lépe nežli lidé, kteří ji mají rádi, chtějí v ní žít a cítit se spokojeni. Drobné památky jsou šperkem, zlidštěním i korunou půvabné pískovcové krajiny Českého Švýcarska. Všem těm, kdo se snaží uchovat tento nedocenitelný poklad příštím generacím, čest a díky.

Obrázek Svatý Josef s Ježíškem v náručí ve výklenkové kapli Na Potočkách nedaleko Chřibské, kde podle starých záznamů shlížel sv. Josef na kolemjdoucí již v roce 1794. Nově instalováno v roce 2023

Vydala Správa Národního parku České Švýcarsko
v roce 2024 (2. dotisk)

Text: Natalie Belisová

Redakce: Richard Nagel, Dana Štefáčková

Fotografie: Václav Sojka, Natalie Belisová, Richard Nagel

Grafický návrh a sazba: TR-DESIGN

Tisk: TISK Krásná Lípa, spol. s r.o.

Kontakt: Správa Národního parku České Švýcarsko

Pražská 52, 407 46 Krásná Lípa, tel.: +420 412 354 050

e-mail: n.park@npcs.cz, www.npcs.cz

NEPRODEJNÉ

Ministerstvo životního prostředí

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Tento materiál vznikl v rámci projektu: „Tiskoviny pro návštěvníky Národního parku České Švýcarsko“ podpořeného Státním fondem životního prostředí ČR na základě rozhodnutí ministra životního prostředí. www.mzp.cz, www.sfzp.cz.